

Til Barne- og familiedepartementet

Høringsuttalelse NOU 2023: 7

Trygg barndom, sikker framtid.

Gjennomgang av rettssikkerheten for barn og foreldre i barnevernet

1. Innledning med viktige referanser

Takk for mulighet til å gi innspill, og takk til utvalget som har levert et stort og viktig arbeid med mange gode forslag som vi støtter.

Norsk Fosterhjemsforening har rundt 3000 fosterhjem som medlem, og er talerør for alle medlemmer av fosterhjemmet; barnet som er flyttet inn i fosterhjemmet, barnets fosterforeldre og barnets fostersøsken. Foreningens fanesak er å styrke barn i fosterhjem sin rettssikkerhet.

Alt vi spiller inn er motivert av hensynet til ivaretagelse av fosterbarnets behov, som et overordnet hensyn. Vårt innspill er fra et fosterhjemspektiv.

Å forbedre rettssikkerhet for barn i fosterhjem og derved sikre disse barna trygg, stabil omsorg og beskyttelse og sikre dem rett til god utvikling, er av overordnet betydning for det norske samfunn og staten Norge. Staten Norge er forpliktet til å sikre dette etter barnekonvensjon, retningslinjer for alternativ omsorg, EMK, grunnlov og barnevernslov.

Hele 9 av 10 barn i barnevernet, som ikke kan bo i foreldrehjemmet, bor i fosterhjem. Fosterhjemsfeltet er komplekst, og rettssikkerhet på fosterhjemsfeltet er i dag dårlig ivaretatt.

Norsk Fosterhjemsforening formidler systematisert brukerkunnskap gjennom vår årlige fosterhjemsundersøkelse. I 2023 var det over 1500 fosterforeldre og 200 ungdom i fosterhjem som svarte på undersøkelsen. Ut fra deres viktige kunnskap og erfaringer, avdekkes rettssikkerhets utfordringer barn i fosterhjem og deres fosterfamilier står i.

3 rapporter dere bør legge til grunn som supplerer høringsvaret:

1) Vårt råd til myndighetene med beskrivelse av tilstand og forslag til konkrete tiltak for styrket rettssikkerhet basert på årets fosterhjemsundersøkelse : [Hva skal Norge gjøre uten fosterhjemmene?](#) Vi ber om at rapporten leses som et supplement til dette høringsvaret, sammen med [våre skriftlige innspill som tidligere er gitt utvalget.](#)

2) Menon Economics har sammen med Norsk Fosterhjemsforening nylig lansert rapporten: [Samfunnsøkonomisk verdi av fosterhjem i Norge](#). Man kan si at den ikke har direkte relevans for utvalgets arbeid, men vil være en viktig rapport for investeringen som kreves for implementering av utvalgets forslag på tiltak på fosterhjemsfeltet. 1 krone investert i tiltak til barn i fosterhjem gir en avkastning på 11 kroner tilbake til samfunnet, ifølge Menons beregninger.

3) Den viktige rapporten Barneombudet nylig har lansert om barn i fosterhjem: [Blod er ikke alltid tykkere enn vann](#).

Barneombudets inngitte hørings svar til NOU 2023:7 stiller vi oss bak.

Vi er nå i en tid med stort behov for nytenkning og iverksetting av nye grep for å beskytte de barna som ikke kan bo i foreldrehjemmet. Vi må utvikle et regelverk som ivaretar behovene. Utvalgets forslag bidrar på flere viktige punkter til dette, men har hatt et begrenset mandat på fosterhjemsfeltet.

Vi støtter mange av utvalgets forslag til styrking av rettssikkerhet for barn i fosterhjem, og vil i dette hørings svaret spesielt trekke frem som relevante:

- kap. 7 Barnerepresentantordning
- kap. 8 Barns prosessuelle rettigheter og klagemuligheter
- kap. 19 om fosterhjem – NB! Dette kapitlet bør suppleres i vesentlig grad. Vi anser at hensynet til barnets rettssikkerhet tilsier at fosterforeldre får utvidete rettigheter til å ivareta barnets beste.
- kap. 21 kontinuitet og familieliv for barn som ikke kan tilbakeføres til opprinnelige foreldre.

Vårt innspill er videre bygget opp på følgende måte:

Punkt 2. Oppsummering av hovedpunkter i foreningens hørings svar,

Punkt 3. De særskilte rettssikkerhetsutfordringer på fosterhjemsfeltet,

Punkt 4. Detaljert hørings svar på forslag fra utvalget som er relevante for våre medlemmer og som vi støtter eller finner interessante.

Dersom vi på noen måte kan bidra med systematisert brukerkunnskap utover det vi har innhentet spesielt til dette hørings svaret, samt Fosterhjemsundersøkelsen 2023 – så vil vi gjerne bidra.

Det må et paradigmeskifte til i måten vi driver fosterhjemsfeltet på og rettssikkerheten er grunnmuren som må på plass for barna i fosterhjem.

2. Oppsummering av hovedpunkt i foreningens hørings svar

Norsk Fosterhjemsforening støtter mange av utvalgets forslag, og anser spesielt følgende forslag med relevans for fosterhjemsfeltet som viktige:

- Utprøving av en ordning med BRO – barnets representant
- Alder for barnets partsrettigheter 12 år og styrkede klagerettigheter for barn
- Styrke kontinuitet og familieliv for barn som ikke skal tilbakeføres foreldre med plikt for barnevernstjenesten til etter tre år i fosterhjem å vurdere tiltak for å sikre barnets behov for kontinuitet, tilhørighet og familieliv
- Nytt tiltak oppvekstadsopsjon
- Lovregulering av økonomiske og faglige rammevilkår for fosterhjem
- Styrke fosterforeldres beslutningsmyndighet, klagemulighet og innsynsrett
- Bufetat får plikt til å tilby spesialiserte fosterhjem
- Styrket oppfølging av foreldre etter omsorgsovertagelse
- Styrking av ettervern

Vi ber særskilt om at følgende forhold supplerer utvalgets forslag på fosterhjemsfeltet for sikring av barnets rettssikkerhet:

- I saker om fastsettelse av samvær, tilbakeføring og flytting av barn ut av fosterhjemmet, gis fosterforeldre utvidete rettigheter til innsyn, kontradiksjon, klagerett og rett til å delta i forhandlinger i nemnd og tingrett og samtaleprosess, samt rettshjelp.
- Fosterforeldre må ha rett til innsyn i barnets barnevernmappe og informeres/ oppdateres løpende underveis.
- Avgjørelser av betydning for rettigheter til barn og fosterhjem anses som enkeltvedtak og behandles iht reglene for dette. Fosterforeldre får klagerett. Det opprettes et eget konflikthåndteringsorgan ved samarbeidsvansker.
- Statsforvalter må i større grad benyttes på fosterhjemsfeltet til hjelp for fosterhjem. Saker som gjelder økonomi og tiltak iht fosterhjemsavtalen må kunne bringes inn.
- Retten til familieliv i fosterfamilien må operasjonaliseres og gis et konkret innhold.
- Barn skal ikke tvinges til samvær. Barnet bør ha en selvstendig rett til å nekte samvær, uavhengig av om det er i en alder med partsrettigheter eller ikke. Fosterforeldre må få rett til å stanse samvær der de opplever at dette ikke er til barnets beste, og til å bringe sak inn for nemnda til overprøving av samværs spørsmålet. Tilsvarende må fosterforeldre ha rett til å utvide samværet når det er behov for det.
- Barn i fosterhjem må sikres at fosterforeldrene har de samme rettighetene som barn som bor med foreldre, når det gjelder tilgang til viktige digitale tjenester og andre ordninger.
- Staten overtar ansvar for økonomi og kvalitet i fosterhjemsomsorgen slik at det ikke overlates til den enkelte kommune.
- Ved oppvekstadsopsjon/ ordinær adopsjon sikres barn og tidligere fosterhjem samme rett til ytelse og oppfølging som før adopsjonstiltaket ble iverksatt.
- Ved tilbakeføring må også sikres god ivaretagelse av fosterhjemmet, og fortsatt kontakt mellom barn og tidligere fosterhjem.

- Fosterforeldre og foreldre må få rett til hjelp fra barnevernstjenesten til å få etablert et godt samarbeid.

Ellers vises til tiltak i [rapporten fra Fosterhjemsundersøkelsen 2023](#) som må på plass for bedre rettssikkerhet, samt kommentarer til de utvalgte forslag i det følgende.

3. De særskilte rettssikkerhetsutfordringer for barn som flyttes ut av hjemmet og inn i fosterhjem

Utfordringer i rettssikkerhetsbildet er beskrevet i ulike rapporter vi har henvist til i innledningen. Barn i fosterhjem har i dag dårlig rettssikkerhet. Det er stort behov for endringer som sikrer barna trygghet, stabilitet, god omsorg og utviklingsmuligheter.

Rettssikkerhetsbegrepet slik det er definert, jf. kap 2 i NOU 2023:7, ivaretas ikke i dag for barna.

En stor rettssikkerhetsutfordring for fosterbarnet er at dets fosterforeldre, som har daglig ansvar for barnet, og som etter hvert blir de som kjenner barnet best, mangler sentrale rettigheter i systemet for å bidra til sikring av sakens opplysning og avgjørelser som ivaretar barnets beste. De mangler adgang til innsyn og til å påklage avgjørelser som ikke er til barnets beste. De får ikke delta i avklaring av hva som er barnets beste med mulighet for kontradiksjon i samtaleprosess, og rettsforhandling i nemnd og domstol. Sentrale kriterier i rettssikkerhetsdefinisjonen utvalget opererer med er da ikke ivaretatt for barnet. Dette må endres jf. våre kommentarer til kap. 19 fosterhjem. Mange av barna har sin rett til familieliv i fosterhjemmet og har bodd flere år i fosterhjemmet.

En stor rettssikkerhetsutfordring er også at barneverntjenestens avgjørelser av betydning for rammebetingelser, ytelser og sikring av fosterhjemmets stabilitet og barnets behov i dag er hjemlet i en privatrettslig kontrakt uten klagemulighet. Rammebetingelser kan ensidig endres av barneverntjenesten fra en dag til en annen med store konsekvenser og uforutsigbarhet, og uten rett til overprøving av beslutninger. I dag kan økonomiske hensyn i kommunen, eller hvilken kontaktperson man har, være avgjørende. Fosterforeldre har ingen klagerett på avgjørelser barneverntjenesten treffer, men er prisgitt den enkelte saksbehandler sin vurdering. Her er enkelte "heldige" med sin saksbehandler, andre uheldige. Det er vilkårlighet som gjelder og ikke rettssikkerhet.

Der barneverntjeneste og fosterhjem er uenige om tiltak og barnets beste, kan barneverntjenesten si at de vurderer å lete etter annet fosterhjem og si opp avtalen. Barnet risikerer å måtte flytte der det er samarbeidsvansker mellom fosterhjem og barneverntjeneste; ofte gjelder det uenighet om ivaretagelse av barnets behov; og barnets beste. Det er i dag ingen mekanismer for å ivareta konfliktløsning, og ingen klageinstans. Fosterforeldre har i dag en usikker stilling om de klager på barneverntjenesten, det er i dag adgang til å si opp fosterhjemsavtalen uten automatisk klagerett på avgjørelsen.

Statsforvalter har innskrenket myndighet på fosterhjemsfeltet og går ikke inn i økonomiske forhold.

Mange barneverntjenester er overarbeidet, med for mange barn å følge opp, samtidig som man sliter med stort gjennomtrekk. Like fullt er det barneverntjenesten som skal være garantist for ivaretagelse av barnets beste i krevende avveininger og ofte i saker med høyt konfliktnivå og sterke emosjoner.

I en god del saker er det en iboende interessemotsetning mellom barnets interesser og foreldrenes interesser. Dette blir ofte ikke tydelig nok i videre forløp hvor en overordnet føring på tilbakeføring og økning av samvær kan være i motstrid med barnets behov for ro, stabilitet og det å få leve som et mest mulig vanlig barn.

Samvær som ikke er til barnets beste er en av de største utfordringer ved det å være fosterforelder. Barneverntjenesten har stor adgang til å utvide samvær uten at det overprøves av nemnda. Hvem skal ivareta barnets beste der barneverntjenesten ikke gjør det? Ingen barn skal tvinges til samvær, men fosterforeldre kan oppleve at de må utsette barnet for press jf. Fosterhjemsundersøkelsen 2023.

Som utvalget har påpekt; mange barn må leve mange år i midlertidighet i fosterhjem, uten avklaring av sin situasjon og hvor det skal bo. En del barn opplever mange rettsaker, opplever de må forholde seg til mange ulike personer, og får i liten grad falle til ro.

Barnets medvirkning er ikke godt nok ivaretatt i en god del saker slik det er dokumentert i flere rapporter og våre årlige fosterhjemsundersøkelser.

Mange barn får ikke riktig tiltak fra barneverntjenesten mens de bor i fosterhjem. Dette avhenger av vurderinger som ikke er gjenstand for overprøving, og som i dag ikke anses som enkeltvedtak. Økonomiske hensyn i kommunen kan overstyre hensynet til barnets beste.

Fosterforeldre som er frikjøpt er offentlige omsorgsarbeidere uten lovhjemlede rettigheter, og kan oppleve stor uforutsigbarhet.

Det mangler i dag regler som sikrer at barnet får fortsatt god omsorg ved tilbakeføring, og at fosterhjemmet sikres hjelp og støtte ved tilbakeføring. Barnets rett til fortsatt kontakt med fosterhjemmet etter tilbakeføring er ikke regulert.

Som utvalget har påpekt; mange foreldre til barn i fosterhjem får ikke god nok oppfølging og hjelp slik at de kan ivareta sin rolle som forelder for barn i fosterhjem. Det er et stort behov for vesentlig å styrke bistand og oppfølging til barnets foreldre. Det er viktig å legge til rette for et godt samarbeid mellom foreldre og fosterforeldre.

Ettervern er uten rettighetsfestet innhold. Ungdommen med stort behov for videre hjelp og støtte kan miste rett til oppfølging og tiltak bare fordi de blir 18 og de sluses over på NAV. Fosterhjemmet kan bli stående uten rett til ytelse og støtte i ettervernfase selv om ungdommen fortsatt har samme behov for oppfølging og hjelp.

Utfordring i dagens system med fravær av rettssikkerhet for barn og hjem gjør at veldig mange fosterforeldre ikke kan anbefale andre å bli fosterforelder.

4. Detaljert høringsvar på relevante temaer for foreningen

4.1. Gjennomført brukerundersøkelse blant medlemmene for flere av forslagene i NOU 2023:7

Foreningen har sendt en spørreundersøkelse til sine medlemmer for å avklare deres syn på de viktigste forslag utvalget har kommet med i forhold til forslag til en barnets representant - BRO, senket alder for partsrettigheter og forslag som gjelder tiltaket oppvekstadsopsjon. Resultatet av spørreundersøkelsen med de individuelle svarene vil bli oversendt departementet direkte, og supplerer vårt høringsvar. *Over 500 svar har kommet inn fra fosterforeldre i denne brukerundersøkelsen.*

Alder på fosterbarna:

39 % av fosterforeldrene har barn i alder 10-14 år

21,2 % har barn i alder 15-18 år

26,6 % har barn i alder 5-9.

8,4 % har barn i alder 0-4 år

4,8 % har ungdom over 18 år

Barnets botid i fosterhjemmet:

21,5 % har botid mer enn 10 år i fosterhjemmet,

15.6 % har botid 8-10 år,

23.9 % har botid 5-7 år,

26,9 % har bodd 2-4 år.

12.1 % har bodd 0-1 år

Vi referer til spørreundersøkelsen under respektive punkt i høringsvaret.

4.2 Kommentarer til utvalgte kapitler og forslag fra utvalget

4.2.1 Kapittel 7 Forslag 1- Utprøving og etablering av en Barnerepresentantordning

Utvalgets flertall foreslår en BRO - en uavhengig representantordning som skal representere og ivareta barnets behov og interesser i alle stadier av barnevernssaken og løfte frem og

ivareta barnets behov. Formål med BRO er å ha en som *kun* har barnets behov å ivareta. Denne innebærer ikke endring i barneverntjenestens eller andre instansers arbeidsområde.

Det er barn som flyttes ut av hjemmet som skal få en slik representant, og gjelder frivillig, akutt og tvungen plassering. Representanten skal ha barnefaglig kompetanse. Denne skal erstatte tillitsperson, tilsynsperson og talsperson, og være ansatt utenfor barneverntjenesten. Denne skal gi rapport til barneverntjenesten. BRO skal representere barnet og innebærer ansvar for å holde seg informert om barnets sak og hva som skjer, få kunnskap om hva barnet ønsker og hva som er barnets behov og formidle dette til rett instans. BRO skal tale barnets sak og formidle barnets synspunkt overfor nemnd og domstol.

Alle barn som flyttes ut av hjemmet skal få partsstatus som forvaltes av BRO. Denne skal ha innsynsrett i barnets sak, *og bistås av en advokat der det er behov for det - og instruere denne*. Når barnet når alder for partsstatus skal barnet selv ha rett til å instruere advokaten. BRO skal bistå barnet helt til ut ettervernfasen. Barnet skal ha mulighet til å be om skifte av representant.

Hva sier de 500 fosterhjem som svarte på brukerundersøkelsen om forslaget om en barnets representant – en BRO?

70.6 % støtter forslaget

23.8 % vet ikke

5,6 % sier nei.

I kommentarfeltet har fosterforeldre kommet med synspunkter. Flere hensyn trekkes frem av medlemmene som har svart, og nedenfor gjengis enkelte innspill:

- Viktig at barnet har noen som kan representere barnet og som ikke må sjonglere mellom barneverntjeneste, biologiske foreldre og fosterforelder, kjempefint med færre å forholde seg til for barnet
- Fosterforeldre må få ord med i saken dersom samarbeidet ikke fungerer eller dersom vi ikke har tillit til denne personen, dette vil være svært personavhengig
- I dag er det for mange besøk og for mange personer
- Der er viktig at relasjoner som allerede er bygget ikke erstattes av BRO, tildeling av BRO må skje med omhu
- Fordel at barnet har en person å forholde seg til
- Vil ikke denne bare erstatte en tilsynsperson?
- Hvor mange personer skal denne personen ha ansvar for?
- Lettere å oppnå et tillitsforhold når det er færre voksne å forholde seg til – mange blir utrygge av stadig bytte av involverte personer.
- Utfordring er å få en person som kan stå i jobben over mange år.
- Kan det ikke bli sårbart med bare en person som også kan få en stor arbeidsbyrde?

Norsk Fosterhjemsforening støtter forslag om utprøving av en BRO-ordning og synes det er et spennende og viktig forslag.

Dersom intensjonen realiseres, vil det kunne bety forskjell. Det er behov for kraftfulle tiltak for bedring av barnets rettssikkerhet og medvirkning i egen sak. Det er viktig at barnet får færre voksenpersoner å forholde seg til. Også for fosterhjemmet vil dette være bra. Det vil imidlertid være en ordning som krever tilføring av ressurser både i økonomi og personell.

Det er en del forhold som må avklares i den anledning, og som bør løses i tilknytning til at man setter en pilot ut i livet. Det forutsetter *en relasjon* mellom barnet og denne representanten over tid, som jo vil kunne variere ettersom barnet vokser til. Ordningen forutsetter kontinuitet av personen som har dette oppdraget, og det er et spørsmål hvor realistisk det vil være. Forhold må tilrettelegges slik at det mest mulig lar seg gjøre. Man må sikre ordninger som ivaretar tilsyn og kontroll med personen som utfører oppdraget, og at ordningen ikke blir sårbar.

En fordel med BRO vil og være at barnet får tilgang til rettshjelp fra advokat også når de er under alder for partsrettigheter. Foreningen peker på at barnet bør ha krav på en advokatordning som kan bistå barnet dersom ikke BRO forslaget realiseres. Det er inngripende når et barn flyttes ut av foreldrehjemmet og viktig å sikre ordninger som ivaretar rettssikkerhet.

Foreningen anser at det også uavhengig av en BRO-ordning bør realiseres en pilotordning for utprøving av at fosterforeldre får utvidete rettigheter til å ivareta barnets interesser i barnevernsaken. Vi anser at dette også er et viktig virkemiddel i å styrke barnets rettssikkerhet. Det bør i den anledning utredes om fosterforeldre kan ivareta rollen som BRO i relasjon til fosterbarnet. Det er ofte fosterforeldre som kjenner barnet best. Se nærmere våre innspill til kap. 19.

4.2.2. Kapittel 8 Barns prosessuelle rettigheter og klagemuligheter

Forslag 2 -4 Lavere aldersgrense for partsrettigheter samt individuelle vurderinger

Utvalget foreslår å senke alder for barnets partsrettigheter fra 15 år til 12 år. Med skjønnsmessig adgang til å innvilge yngre barn partsrettigheter og snever adgang til å nekte barn på 12 år partsrettigheter, samt adgang til å unnta fra innsyn der det er til skade eller fare for barnet. Det går frem at utvalget vurderte senkning til 10 år.

Partsrettigheter innebærer at barnet kan be om ny prøving av samvær, tilbakeføring, be om vurdering av adopsjonstiltak og oppvekstadsopsjon og klage på avgjørelsene barnevernet treffer, rett til å være representert av advokat, delta i rettsforhandlinger og rett til innsyn i saken.

Hva sier de 500 fosterhjem som svarte på brukerundersøkelsen om forslaget?

- 40,9 % av fosterforeldrene vil ha senket alder til 12 år,
- 30,9 % vil beholde dagens ordning med 15 år.

- 19,9% vil ha senket alder til 10 år

Flere uttrykker bekymring for det økte presset og ansvaret det vil gi barnet med senket alder for partsrettigheter, og flere peker på den manglende modenhet deres fosterbarn har i forhold til jevnaldrende, samt hvilket lojalitetspress de kommer i mht forhold til egne foreldre.

Enkelte uttrykker bekymring for at det kan medføre vansker i forhold til tilbakeføring, og barn som ikke ser konsekvens av hva de sier. Flere hensyn trekkes frem av medlemmene som har svart, og vi gjengir enkelte innspill:

- Det som er mer viktig er at de som tar vare på barnet får partsrettigheter, nemlig fosterfamilien, det er de som er de trygge voksne som barnet trenger å kunne stole og tro på.
- Vanskelig å vurdere på generelt grunnlag da alle sakene vil være forskjellige. Barnets lojalitet til biologisk opphav kan være utfordrende uansett alder.
- Da har barnet en egen advokat den kan forholde seg til, som snakker barnets sak. Barnet kan bli hørt på en annen måte og det vektlegges mer. Den har anke mulighet hvis det blir for ille.
- Barn under offentlig omsorg bør ha partsrettigheter så tidlig som mulig.
- Det er så stor forskjell i hvert enkelt tilfelle. De fleste av barna er selvsagt glad i sine foreldre og vil komme i en unødvendig konflikt med seg selv og foreldre.
- Fosterbarn har ofte en forsinket utvikling De er ikke aldersadekvate. De kan ha lyst til noe, men samtidig ikke forstå konsekvensene av dette. Vi voksne bør sikre barnets den beste omsorgen og sørge for at barnets stemme bli hørt. Det er ikke noe motsetning mellom å bli hørt og det å ikke ha partsrettigheter. Dersom barnet skal få partsrettigheter må i alle fall også fosterforeldrene få det.
- Sårbare barn vet ofte ikke sitt eget beste og påvirkes av press fra biologiske foreldre. Det er uheldig om en 12 åring skal kunne kreve tilbakeføring, da det ofte ikke vet alt rundt hvorfor det ble plassert i utgangspunktet. Barn kan også "bruke" dette mot fosterforeldre ved konflikt eller uenighet.

Norsk Fosterhjemforening støtter forslag om redusert alder for partsrettigheter og går inn for innføring av 12 år som aldersgrense for partsrettigheter.

Det bør evalueres etter en tid, med formål å vurdere senkning til 10 år. Her bør man innhente erfaring fra Danmark hvor det er forslag om innføring av 10 år for partsrettigheter. Som ledd i en slik evaluering, bør det foretas en spørreundersøkelse blant barneverntjenester og fosterforeldre om erfaringen, samt med barna.

Det er viktig at barnet får tydelig informasjon om at det ikke har plikt til å benytte seg av sine partsrettigheter, og at man beskytter barnet mest mulig der det kan bli utsatt for press. Selv om foreningen går inn for senket alder for barnets partsrettigheter er det et spørsmål i hvilken grad det vil styrke barnets rettsikkerhet. Vi peker på innspill fra medlemmene over. Barn bør skjermes og beskyttes og få lov til å være barn. Derfor vil vi uansett peke på betydningen av at barnets

fosterforeldre og en BRO kan bidra inn og bidra til å løfte frem og ivareta barnets beste og barnets mening.

Vi reiser spørsmålet – hva med partsrettigheter for barn som er funksjonshemmet slik at det ikke kan utøve partsrettigheter? Hvordan skal partsrettigheter forvaltes her? Det vil også i slike saker bli truffet mange avgjørelser av stor betydning for barnets beste. En løsning med BRO og partsrettigheter for fosterforeldre vil her og være viktig for å ivareta barnets rettssikkerhet.

Vi peker også på at barnet, uavhengig av om det er i en alder med partsrettigheter eller ikke, bør ha selvstendig rett til å nekte samvær. Det er en utfordring at fosterforeldre opplever at det utøves press i forbindelse med samvær – se Fosterhjemsundersøkelsen 2023 pkt 3.5.

Forslag 6 Overprøving av vedtak som innebærer at barnet må flytte

Utvalget foreslår å gi barn som motsetter seg barneverntjenestens vedtak om å flytte, en rett til å be barnevernsnemnda om en overprøving av vedtaket uavhengig av om barnet er part eller ikke, og foreslår en ny lovbestemmelse om dette i lovutkastet jf. § 12- 12. Forslaget gjelder alle tiltak der barn må flytte enten det er frivillig ell tvungent, i fosterhjem el institusjon, og vedtak om å flytte derfra. Det foreslås at det er nemnda og ikke Statsforvalter som skal overprøve saken.

Norsk Fosterhjemsforening støtter forslaget om barnets rett til overprøving av vedtak som innebærer at barnet må flytte fra fosterhjemmet

Flytting for barnet er inngripende, og barnet må ha rett til å be om at det overprøves.

Når det gjelder barn plassert i fosterhjem så er regelen i dag at disse kan flyttes ut av fosterhjemmet gjennom et administrativt vedtak fra barneverntjenesten uten at avgjørelsen overprøves av noen instans, jf. barnevernsloven § 5-5. Fosterforeldre har i dag ingen automatisk klageadgang på et slikt vedtak, selv om de kan søke om å få klagerett. Det er gjenstand for en individuell vurdering og avgjøres av nemnda om de skal ha klagerett.

Foreningen peker på at også fosterforeldre må gis en automatisk klagerett, der det vedtas å flytte barnet ut av fosterhjemmet, i tillegg til at barnet får en slik rett, jf. mer om dette i våre kommentarer til kap. 19. I Danmark foreslås særskilt at fosterforeldre eller støtteperson eller andre, for barn under 10 år, kan anmode ankestyrelsen på vegne av barnet om en uavhengig vurdering av endring av plasseringssted eller avgjørelse om tilbakeføring / gjenforening. Dette anser vi som et meget viktig punkt som bør tas med for barn med alder under grensen for partsrettigheter, men også for de barn som har alder som gir rett til å opptre som part i egen sak. Barn trenger at fosterforeldre kan stå på for dem.

4.2.3. Kapittel 9 Innvandrere, nasjonale minoriteter og urfolk i barnevernet

Forslag 9 Barnevernet gis ansvar for alle enslige mindreårige asylsøkere

Norsk Fosterhjemsforening støtter forslaget som gis for ivaretagelse av innvandrere, nasjonale minoriteter og urfolk i barnevernet og at Barnevernet gis ansvar for enslige mindreårige asylsøkere 15 – 18 år slik at disse gis et likeverdig tilbud som asylsøkere under 15 år.

4.2.4 Kapittel 11 Prinsippet om barnets beste og skjønnsutøvelsen

Forslag 10 Lovfesting av momentliste i bestemmelsen om barnets beste.

Utvalget foreslår at det gjøres tydelig i barnevernloven når man vurderer barnets beste hvilke momenter og vurderinger som skal inngå i vurderingen når det fattes avgjørelser i barnets sak for å vurdere hva som er barnets beste.

Norsk Fosterhjemsforening støtter at man i skjønnsutøvelsen har denne momentlisten.

4.2.5 Kapittel 15 Nemnds og domstolsbehandling av barnevernssaker

Forslag 35, Utrede kortere og mer effektiv saksbehandling i nemnd og domstol

Foreningen peker på at det er viktig som utvalget påpeker at saksbehandlingstid må kortes ned, og det må utredes nærmere. Barn i fosterhjem utsettes ofte for mange belastende saker i nemnd og domstol med avgjørelser av avgjørende betydning for livene deres - og livet settes på vent – lang saksbehandlingstid er en stor utfordring.

Norsk Fosterhjemsforening støtter forslaget om utredning av kortere og mer effektiv saksbehandling i nemnd og domstol.

Vi viser og til Barneombudets forslag om at det skal være lenger sperrefrist for gjenopptagelse av saker om gjenforening, vi støtter Barneombudets forslag.

Forslag 37, Nemnda må legge føringer for plasseringssted

Det innføres krav om at Barneverns- og helsenemnda legger føringer for hvilke hensyn som må ivaretas ved valg av plasseringssted, for at tiltaket skal være tilpasset barnets omsorgsbehov.

Foreningen støtter forslaget. Barn med store omsorgsbehov kan i dag plasseres i kommunale fosterhjem, og det kan en del ganger virke tilfeldig om barnet får tiltak tilpasset dets behov, og om det kommer i kommunalt fosterhjem, spesialisert, eller på institusjon. Videre er de kommunale fosterhjemmene ikke sikret tilpassede tiltak til å ivareta omsorgen, det beror på kommunens oppfølging og tiltak. Det er nyttig om det legges føringer i nemnda som ivaretar barnets behov.

Norsk Fosterhjemsforening støtter at nemnda legger føringer for plasseringssted

Forslag 40, kriterier for vurdering av sakstyper som egner seg for samtaleprosess

Utvalget foreslår bla annet at det utarbeides retningslinjer for saker som egner seg for samtaleprosess og at det bør gjelde saker om samvær og gjenforening. Foreningen peker på at hensynet til ivaretagelse av barnet og sakens opplysning, og det å komme frem til hva som er barnets beste i det konkrete tilfellet, tilsier at fosterforeldre gis rett til å delta i samtaleprosess om samvær og gjenforening. Vi peker på at i veldig mange av sakene har barnet bodd lenge i fosterhjemmet og fosterforeldrene spiller en viktig rolle i å opplyse saken.

Norsk Fosterhjemsforening støtter at det utarbeides retningslinjer for saker som egner seg for samtaleprosess og at det bør gjelde saker om samvær og gjenforening. I tillegg bør fosterforeldre delta i slike saker.

4.2.6 Kapittel 17, Tiltak når barn bor utenfor hjemmet

Utvalget tar opp en rekke forhold som er viktige når det gjelder barnets liv i en annen familie. Utvalget foreslår tiltak for bedre rammebetingelser for livet i fosterhjem og at barn og unge som ikke kan gjenforenes, gis bedre sikring av kontinuitet og forutsigbarhet i oppveksten. Utvalget tar opp retten til familieliv, og viser til at en familie kan være noe annet enn den biologiske familien man er født inn i, og at også dette kan være et beskyttet familieliv etter EMK art 8.

Norsk Fosterhjemsforening understreker at der et barn anses å ha sitt familieliv i fosterfamilien, så er det viktig at dette gis et konkret innhold som er forpliktende å ta hensyn til. Mange barn i fosterhjem har lang botid i fosterhjemmet. Vi etterlyser en konkretisering av hva det skal innebære at man har et familieliv som er beskyttet.

4.2.7. Kapittel 18 Barn og foreldres rett til gjenforening og samvær

Utvalget peker på at det har skjedd en rekke endringer etter EMD dommene som har bidratt til endring av norsk praksis. Det har medført at omfang av samvær har økt og gjenforeningsformål synes å bli opprettholdt i de fleste saker. Utvalget anser i dag som en stor utfordring at oppfølging av foreldre fremstår som mangelfull.

Forslag 49, Tydeligere føringer til innholdet i oppfølgingen av foreldre

Utvalget foreslår tydelige føringer for innholdet i planen for oppfølging av barn og foreldre og hva som skal ligge til grunn for oppfølgingen av foreldre så lenge gjenforeningsformålet gjelder.

Foreningen anser at man i større grad må sikre foreldre konkrete tiltak som gir dem hjelp og støtte. Foreldre bør få veiledere som er uavhengig av barneverntjenesten, og som ikke vurderer dem, men som er en støtte. Tilsvarende som en BRO – bør foreldre få en person som er der over år og støtter dem. Samarbeid mellom foreldre og fosterforeldre vil og være viktig å tilrettelegge for, og godt samarbeid gjør bra for barnet, og foreldrene og fosterforeldrene. I en del tilfelle vil det være fosterforeldre som er i posisjon til å hjelpe foreldre og støtte dem – etter en omsorgsovertagelse. [Brobyggerprogrammet](#) er her et viktig tiltak til å støtte og hjelpe foreldre og styrke samarbeid mellom foreldre og fosterforeldre.

Foreldre bør også i langt større grad enn i dag tilbys oppfølging i grupper, for å sikre oppfølging sammen med andre i samme situasjon på en trygg og støttende måte. Norsk Fosterhjemsforening gjennomfører en egen pilot på gruppetilbud for foreldre som er fratatt omsorgen for sine barn, i fem barneverntjenester. Det viktigste funnet fra dette arbeidet så langt er foreldrenes umiddelbare tilbakemeldinger om at dette har stor betydning for deres liv, selvfølelse og styrking av sin rolle som foreldre på avstand. Med et gruppetilbud som er styrt av fagpersoner bidrar det til at gruppetilhørigheten kan være styrkende og bidra til et konstruktivt fokus.

Fosterforeldre og foreldre må få rett til hjelp fra barnevernstjenesten til å få etablert et godt samarbeid.

Foreningen bidrar med systematisert brukerkunnskap. Vi kan bistå dersom forskergrupper eller departement ønsker å avklare spørsmål som våre medlemmer kan gi svar på gjennom våre medlemsundersøkelser vedrørende f.eks. samarbeid, samvær, relasjoner etc.

Norsk Fosterhjemforening støtter tiltak som foreslås og etterlyser flere tiltak for oppfølging av foreldre enn det som foreslås. Det er viktig for barn i fosterhjem og fosterhjemmets stabilitet at foreldre får god hjelp. Det er behov for mer kunnskap om hva som gir hjelp og støtte.

Forslag 53, Tydeliggjøre plasseringens antatte varighet og endringsbehov i avgjørelser om omsorgsovertagelse

Norsk Fosterhjemforening støtter at man skal tydeliggjøre plasseringens antatte varighet og endringsbehov i avgjørelser om omsorgsovertagelser.

I dag er det stor grad av uforutsigbarhet mht hvor lenge barnet skal bo i fosterhjemmet, noe som kan skape uro og påvirke stabilitet. Det må uansett sikres at ikke barnet blir gående i lang tid uten avklaring jf. kap. 21.

Forslag 54, Krav om oppfølging av barn og foreldre ved og etter gjenforening

Det foreslås lovfesting av plikt for barneverntjenesten til å forberede og lage en plan for gjenforeningen, og at barneverntjenesten skal følge opp barn og foreldre både under og etter gjenforening i seks måneder.

Norsk Fosterhjemforening anser det viktig med faglige føringer i forhold til hva som er god oppfølging etter gjenforening, og at perioden for oppfølging er lenger enn 6 måneder. I en del tilfeller vil det foreligge et vernet familieliv med fosterfamilien, og vi savner regler i barnevernloven som sikrer kontinuitet i relasjonen mellom barnet og tidligere fosterfamilie. Fosterfamilien må også ivaretas etter en gjenforening.

Det bør sikres ordninger som ivaretar trygghet for at barnet får god omsorg etter tilbakeføring. Vi mener at seks måneder er for kort tid. Foreldre bør få støtte og oppfølging over tid for å ivareta

omsorgen for barnet, slik fosterforeldre også har behov for støtte og oppfølging når de har omsorgen for barnet. Det vil være en del barn og unge som etter en tilbakeføring på ny blir plassert utenfor hjemmet, evt. tilbakeført til samme fosterhjem, et nytt fosterhjem, eller på institusjon.

Det kan være en ide at en ev. BRO følger barnet opp i foreldrehjemmet tilvarende som når barnet var plassert i fosterhjem eller på institusjon. Barnet vil jo ha krav på etterverntiltak når det blir 18, dette gjelder jo alle barn som har hatt tiltak før de ble 18 år, og utvalget legger jo opp til at BRO skal følge barnet også i ettervernfase.

Foreningen savner et punkt som gjelder krav til oppfølging og støtte til fosterhjemmet etter en gjenforening. En tilbakeføring kan være en stor belastning og medføre sorg for fosterhjemmet og barnets fostersøsken i fosterhjemmet, i tillegg til fosterbarnet selv, og her vil det og være stort behov for støtte og oppfølging.

Det må og legges opp en plan for hvordan man skal ivareta kontakten mellom barnet og fosterfamilien i etterkant av en tilbakeføring.

Det bør tilrettelegges for godt samarbeid mellom barnets familie og fosterfamilien i hele fosterhjemsløpet, slik at de to familier kan være en støtte og styrke for hverandre, der dette er mulig.

Forslag 55, Klargjøre beste praksis for å fremme gjenforening

Norsk Fosterhjemsforening støtter forslaget om å klargjøre beste praksis for å fremme gjenforening.

Forslag 56, Klargjøre beste praksis ved gjennomføring av samvær

Utvalget viser her til retningslinjene som skal lages for gjennomføring og innhold i samvær, at disse må klargjøre rollen til tilsynsfører i samværsituasjoner samt gi kunnskap og veiledning til hvordan barns reaksjoner på samvær bør forstås og håndteres.

Foreningen peker på det store behov for å lage en god metodikk for å forstå barnets reaksjoner på samvær. Mange fosterforeldre opplever at barnet får store reaksjoner som setter barnet tilbake i utvikling. Fosterhjemundersøkelsen viser at en av de største utfordringer er samværsordninger som ikke er til barnets beste. 75% av fosterforeldrene sa at den psykisk belastningen var mye større enn de forventet.

Foreningen har i samarbeid med Steg Norge laget et [kartleggingsskjema](#) for kartlegging av barnets reaksjoner ved samvær, og har et prosjektarbeid pågående for metodeutvikling for å utrede, begrunne og vurdere fosterbarns reaksjoner på samvær.

Foreningen understreker behov for lovregler som tydelig angir at ingen barn skal tvinges til samvær. Fosterhjemundersøkelsen 2023 viser at en ganske stor andel fosterforeldre måtte bruke ulike former for press/tvang for å få barn på samvær. Foreningen viser og til at samvær som ikke er til

barnets beste er en stor utfordring for barna og fosterforeldre. Omfanget av samvær har for en god del barn blitt kraftig øket etter EMD dommene. Barneverntjenesten utvider i en rekke tilfeller fastsatt samvær, uten at slike avgjørelser skal overprøves av nemnda.

Utvidelse av samvær kan skje raskt, uten tilvenning og opptrapping, det forventes også i flere tilfeller at det er barnet som skal dra over lange avstander og bære belastningen.

Fosterforeldre opplever å stå i en vanskelig sprik mellom på den ene siden å være oppdragstaker for barnevernet, og måtte følge instruksjoner, og på den annen side beskytte og ivareta barnet og gi god omsorg i tilfeller barnets beste ikke ivaretas av barneverntjenesten. Ikke kan de klage uten risiko for å oppfattes å være vanskelig med risiko og konsekvens for plasseringen, ikke har de partsrettigheter i forhold til samvær og kan klage med mulighet for endring, og ikke vil de svikte barnets tillit.

Vi anser det viktig at barnet får ha en selvstendig rett til å nekte samvær, uavhengig av om det er i en alder med partsrettigheter eller ikke. Fosterforeldre må få rett til å stanse samvær der de opplever at dette ikke er til barnets beste, og til å bringe sak inn for nemnda til overprøving av samværsspørsmålet. Tilsvarende må fosterforeldre ha rett til å utvide samværet når det er behov for det.

Norsk Fosterhjemsforening støtter forslaget om å klargjøre beste praksis ved gjennomføring av samvær. Foreningen anser at fosterforeldre må få utvidete rettigheter i avgjørelser om fastsettelse av samvær som finner sted etter at barnet har flyttet inn i fosterhjemmet slik at man kan sikre ivaretagelse av barnets beste. Dette av hensyn til å ivareta barnets rettssikkerhet. Barnet må ha rett til å nekte samvær.

Vi viser ellers til Barneombudets kommentarer i sitt hørings svar til dette punktet som vi slutter oss til.

4.2.8 Kapittel 19 fosterhjem

Utvalget viser til at mandatet ikke inneholder spesifikke problemstillinger om fosterhjem. Utvalget skriver at det som følge av avgrensninger av mandatet, ikke har gått grundig inn i flere av de mest grunnleggende utfordringene på fosterhjemsområdet, men tar for seg noen problemstillinger. Foreningen er enig i de betraktninger som utvalget gjør i forhold til barn som flyttes ut av hjemmet, og at disse har behov for et særskilt vern og er ekstra sårbare.

Foreningen peker på at 9 av 10 barn som ikke kan bo med foreldre, bor i fosterhjem. De særskilte rettssikkerhetsmessige utfordringer må løses. Rekruttering av fosterhjem og det store antall brudd i plassering i fosterhjem, er viktige rettssikkerhetsmessige utfordringer for disse barna.

Foreningen viser til sitt høringsinnspill til NOU 2018:18 trygge rammer for fosterhjem [Hørings svar på NOU 2018:18 - Trygge rammer for fosterhjem, fra Norsk Fosterhjemsforening](#) samt rapport fra

fosterhjemsundersøkelsen 2023 Hva skal Norge gjøre uten fosterhjemmene - <https://www.fosterhjemsforening.no/wp-content/uploads/2023/05/Rapport-basert-pa-Fosterhjemsundersokelsen-2023.pdf> . Her tegnes et bilde av viktige spørsmål for rettssikkerhet på fosterhjemsfeltet med angivelse av mange viktige tiltak for å styrke rettssikkerheten. Vi peker videre på Barneombudets rapport Blod er ikke alltid tykkere enn vann. Videre til kapittel 3 i dette høringsvaret hvor vi beskriver de særskilte rettssikkerhetsutfordringene.

Vi håper at departementet tar tak i de rettssikkerhetsmessige utfordringer for barn i fosterhjem og fosterhjemmet som er omtalt i rapportene. Vi viser til minister Toppes bebudede fosterhjems melding og påfølgende lovproposisjon som er varslet i 2024, og håper på tiltak som løser utfordringene med rettssikkerheten.

Forslag 57, Klargjøring av ansvarsdelingen mellom fosterforeldre, barnevernet og foreldre

Norsk Fosterhjemsforening støtter forslaget om å konkretisere fosterforeldres beslutnings myndighet. Dette må lovreguleres.

Fosterforeldre må mest mulig være som vanlige foreldre med vanlig foreldremyndighet. Vi peker på de store hindre som barn i fosterhjem opplever i forhold til at fosterforeldre ikke kan foreta vanlige avgjørelser i dag som andre foreldre kan, men må ha samtykke fra barneverntjenesten.

Forslag 58, Større beslutningsmyndighet til fosterforeldre

For de saker der gjenforeningsformålet ikke er gitt opp foreslår utvalget å styrke barnas posisjon og muligheter ved å gi fosterforeldre klagerett på offentlige avgjørelser om barnet som ikke gjelder barnevernssaken, og at de får innsynsrett i informasjon om barnet fra andre offentlige organer, for eksempel helseopplysninger. Dette er et viktig forslag.

Norsk Fosterhjemsforening støtter at fosterforeldre må få større beslutningsmyndighet og kunne påklage og få innsynsrett i saker som gjelder offentlige avgjørelser utenfor barnevernssaken.

Vi peker på at en slik rett også må foreligge der gjenforeningsformålet er oppgitt. Det kan jo tenkes at dette oppgis uten at barnet får tiltak som oppvekstadsopsjon eller adopsjon, men at barnet fortsetter å bo i fosterhjem som tiltak. Det er viktig å sikre et betryggende grunnlag for fosterhjemsmyndighetsutøvelse også i slike tilfeller.

Foreningen går inn for at fosterforeldre også må ha rett til innsyn i barnets barnevernmappe og informeres/ oppdateres løpende underveis, da det er viktig for ivaretagelse av barnet.

Utvalget foreslår at restforeldreansvaret i barnevernloven innsnevres og skal gjelde beslutninger om samtykke til adopsjon, navneendringer og inn og utmelding av tros og livssynssamfunn, mens valg av type skole ikke lenger skal være opp til foreldrene å beslutte.

Norsk Fosterhjemforening støtter forslaget om at restforeldreansvaret i barnevernloven innsnevres og skal gjelde beslutninger om samtykke til adopsjon, navneendringer og inn og utmelding av tros og livssynssamfunn, mens valg av type skole ikke lenger skal være opp til foreldrene å beslutte.

Vergespørsmålet drøftes av utvalget. Så lenge foreldre har foreldreansvar vil de fortsatt være verge for barnet. Utvalget oppstiller to alternative muligheter – enten at skillet mellom omsorgsovertakelse og fratakelse av foreldreansvar opphører. Det vil være enklere å forholde seg til for fosterforeldre og barnet ved at alle avgjørelser da tilligger barnevernet. Utvalget peker på at det muligens kan medføre at det blir høyere terskel for omsorgsovertagelse. Alternativt foreslår utvalget om det kan gjøres endringer i vergemålsloven ved å flytte det økonomiske ansvaret fra foreldre til barneverntjeneste ved en omsorgsovertagelse.

Foreningen peker på viktigheten av at man rydder av veien alle hindringer for barnet når det bor i fosterhjem slik at det kan leve mest mulig likt andre barn. Utvalget reiser viktige spørsmål som må utredes nærmere. Det haster imidlertid med å få løsninger på plass.

Vi peker på utfordringene som går frem av Fosterhjemundersøkelsen 2023 pkt 3.12. hvor fosterbarn ikke har lett tilgang til ordninger som andre barn har; som bank id; tilgang til Helse Norge, mm, og som er avhengig av elektronisk tilgang. Dette er et sentralt spørsmål som gjelder deres rettssikkerhet og mulighet til deltagelse i det norske samfunn.

Foreningen anser det viktig å utvide fosterforeldres myndighet utover det utvalget foreslår.

Foreningen anbefaler utvidete rettigheter for fosterforeldre i barnets barnevernssak som en viktig rettssikkerhetsgaranti for barnet, for å bidra til sakens fulle opplysning og rettsriktige beslutninger.

En stor rettssikkerhetsutfordring for fosterbarnet er at dets fosterforeldre, som har daglig ansvar for barnet og som etter hvert blir de som kjenner barnet best, mangler sentrale rettigheter i systemet rundt barnet for å bidra til sikring av sakens opplysning, og at avgjørelsene i nemnd og domstol ivaretar barnets beste. De mangler adgang til å påklage avgjørelser som ikke er til barnets beste, til å utøve kontradiksjon, til å oppklare misforståelser og bidra inn i forhandlinger om hva som vil være rett for barnet. De har i enkelte situasjoner en uttalerett, men dette er uten en innsynsrett.

Foreningen anser slike utvidete rettigheter til å bidra inn i barnets sak må anses å følge av retten til familieliv i fosterfamilien. Barn flyttes i fosterhjem for at det skal oppstå en relasjon og man skal gis omsorg og kjærlighet som en del av familien. Når dette er målet må man også ivareta det som da utvikler seg av familieliv og tilhørighet. Avgjørelser som treffes både når det gjelder samvær og gjenforening og flytting fra fosterfamilien har stor betydning for så vel barnet som fosterfamilien.

Av spørreundersøkelsen foreningen har foretatt, jf. pkt 4.1., ser vi at en betydelig andel av barna har langvarig botid i fosterhjemmet. Det er stort behov for at så vel foreldre som fosterforeldre har prosessuelle rettigheter til å opplyse saken på et opplyst grunnlag og ivareta gode avgjørelser i barnevernssaken. Vi ser eksempelvis saker der barnet har bodd kort tid med foreldre, og deretter mange år i fosterhjem. Det er et paradoks at barnets fosterforeldre skal holdes utenfor i forhandlinger i nemnd og domstol som gjelder ivaretagelse av barnets beste.

Utvidete rettigheter for fosterforeldre betyr jo ikke at man bestemmer sakens utfall, men at man har rett til å klage på ordninger som ikke ivaretar barnets beste, og bidra til å sikre sakens opplysning for det organ som skal avgjøre saken. Det er en stor belastning for fosterforeldre i dag å være vitne til forhold som de opplever er skadelig for barnet, uten at de kan gjøre annet enn å trøste barnet.

Foreningen går inn for at i saker om fastsettelse av samvær, tilbakeføring og flytting av barn ut av fosterhjemmet, gis fosterforeldre utvidete rettigheter til innsyn, kontradiksjon, klagerett og rett til å delta i forhandlinger i nemnd og tingrett og samtaleprosess, samt rettshjelp.

Norsk Fosterhjemsforening ber derfor om at man iverksetter en pilot med innføring av utvidete rettigheter for fosterforeldre til å ivareta barnets rettssikkerhet i barnevernssaken.

Utvidete rettigheter er aktuelt i ulike situasjoner slik foreningen ser det:

- Ved avgjørelser om samvær

Foreningen anser at fosterforeldre alltid må ha påvirkningsrett/ medvirkningsrett og klagerett på avgjørelser om samværsfastsettelser etter at barnet har flyttet til fosterhjemmet, og de blir involvert på barnets vegne. I dag kan man bli diktert en økning fra å ha hatt 4- samvær i året til 24 samvær, uten at fosterforeldre har rett til å påklage dette. Barnet kan ha store ettervirkninger av samvær, men må like fullt fortsette samværene inntil det besluttes endring. Økning i samvær kan jo skje uten at nemnda er involvert, og noe som fosterhjemmet må forholde seg til. Fosterforeldre spiller en stor og viktig rolle ved gjennomføring av samvær, slik dokumentert i Fosterhjemsundersøkelsen. Det dokumenteres og i Fosterhjemsundersøkelsen at en del barn utsettes for press og tvang i forbindelse med samvær. Hvem skal sikre ivaretagelse av barnet dersom ikke fosterforeldre har noen utvidete rettigheter her? Å gi fosterforeldre utvidete rettigheter er fullt forenelig med innføring av en BRO. Fosterforeldre er til stede hele tiden, og opplever virkningene samvær har på barnet.

- Ved tilbakeføringsvedtak og klagemulighet på et slikt vedtak

Fosterforeldre bør gis utvidete prosessuelle rettigheter når det anses å foreligge en rett til familieliv mellom fosterbarn og fosterfamilie. Det bør angis kriterier for dette, evt bør man si at etter 2-3 år anses det å foreligge. 2-3 år er en lang periode i et barns liv.

- Vedtak på flytting ut av fosterhjemmet

Dette er viktige vedtak, men fosterforeldre har i dag som tidligere nevnt, ingen automatisk klagerett. Vi anser det må komme inn i loven, tilsvarende som i situasjoner der barnet flytter ut av foreldrehjemmet og foreldre har en automatisk klagerett.

Konflikt og samarbeidsvansker med barneverntjenesten kan medføre at det vedtas flytting etter barnevernsloven § 5-5. Vi vet også at barneverntjenesten i flere tilfeller der fosterforeldre er uenig – kan si at man kan begynne å lete etter et annet fosterhjem. Vi vet også at dette begrenser en del fosterforeldre i å benytte klagemuligheter til Statsforvalter (tilsynsklage), og flere kan ligge lavt i terrenget i det de er bekymret for om barneverntjenesten vil flytte barnet. Det kan medføre at barnet og fosterhjemmet ikke får det de trenger.

Forslag 59, Utredning av ordninger for oppfølging og veiledning av fosterhjem for barn med urfolks – og minoritetsbakgrunn

Foreningen støtter forslaget å utrede å etablere særskilte ordninger for oppfølging og veiledning av fosterhjem, i tilfeller der fosterhjem tar imot barn med annen kulturell og språklig bakgrunn enn det fosterforeldrene har. Her gjelder det særskilte utfordringer som vi har omtalt i Fosterhjemsundersøkelsen 2022.

Norsk Fosterhjemsforening støtter forslaget om utredning av særskilte ordninger for oppfølging og veiledning av fosterhjem som har annen kulturell og språklig bakgrunn enn det fosterforeldre har.

Forslag 60, Faglig anbefaling om rådslag ved flytting

Utvalget foreslår at det innføres en faglig anbefaling om at det skal gjennomføres en form for rådslag med involverte aktører og viktige personer i barnets liv, dersom barneverntjenesten eller fosterhjemmet ønsker å flytte et barn som bor i fosterhjem til et annet tiltak. Formålet er å undersøke om flytting kan unngås eller legge til rette for barnesensitiv flytting.

Norsk Fosterhjemsforening støtter forslaget om at det innføres en faglig anbefaling om at det skal gjennomføres en form for rådslag med involverte aktører og viktige personer i barnets liv, dersom barneverntjenesten eller fosterhjemmet ønsker å flytte et barn som bor i

fosterhjem til et annet tiltak. Det bør skje tidligst mulig før flytting er besluttet.

Foreningen peker på at et slikt rådslag bør gjøres til en lovhjemlet rettighet for fosterforeldre i situasjoner der de har behov for det, det er viktig at slikt skjer tidligst mulig i forløpet og raskest mulig dersom man har mulighet for å unngå en flytting. Ofte opplever fosterforeldre at de står for lenge alene om omsorgen for barnet, og etter hvert kan de kaste inn håndkleet og si opp fosterhjemsoppdraget. Rett til rådslag bør av hensyn til barnet også kunne skje før man har bestemt seg for flytting.

Ved samarbeidsvansker med barneverntjenesten må fosterforeldre ha rett til meklingshjelp, rådslag eller annet tiltak, slik at man reduserer risiko for flytting.

Forslag 62, Faglige og økonomiske rammevilkår for fosterhjem lovfestes

Utvalget foreslår å lovfeste rammevilkår slik at det gir større forutsigbarhet. Utvalget peker på at Bufetat må kunne rekruttere fosterforeldre og kunne gi mulige fosterforeldre informasjon om hvilke rammevilkår de får fra kommunen uten at disse kan endres vesentlig underveis. Utvalget går ikke langt i anbefaling i hva som skal lovfestes, men fosterforeldre skal ikke tape økonomisk på å ta på seg et fosterhjemsoppdrag. Utvalget legger opp til at det bør utredes nærmere hvilke økonomiske betingelser og betingelser knyttet til oppfølging, veiledning og avlastning som bør lovfestes. Rammevilkår som ikke lovfestes bør inn i barnevernfaglig kvalitetssystem. Det bør vurderes om det er behov for særskilte faglige rammebetingelser for fosterhjem i barnets slekt og nettverk.

Foreningen støtter utvalgets forslag og peker på det store behovet for at rammevilkår for fosterhjem lovfestes. Det er i dag en stor rettssikkerhetsutfordring at barneverntjenestens avgjørelser av betydning for rammebetingelser, ytelser og sikring av fosterhjemmets stabilitet og barnets behov i dag er hjemlet i en privatrettslig kontrakt uten klagemulighet. Rammebetingelser kan ensidig endres av barneverntjenesten fra en dag til en annen med store konsekvenser og uforutsigbarhet, og uten rett for fosterhjemmet til overprøving av avgjørelsen. I dag kan økonomiske hensyn i kommunen, eller hvilken kontaktperson man har, være avgjørende for ytelser og tiltak.

Fosterhjemsoppdrag påfører i dag mange fosterhjem økonomisk risiko jf Fosterhjems-undersøkelsen 2023pkt 3.9 Forholdene er grundig dokumentert i fosterhjemsundersøkelsene som foretas hvert år.

Som eksempel er det mange fosterhjem som ikke mottar grunnstøtte som alle fosterhjem skal ha iht anbefaling i fosterhjemsstrategien. Videre er det mange som ikke får dekket alle nødvendige utgifter de har til barnets omsorg. Ytelser til frikjøp av fosterforeldre kan uten varsel endres og vesentlig reduseres.

Det er viktig å sikre frikjøpte fosterhjem rettigheter som arbeidstakere med ordninger som ivaretar dem. For mange frikjøpte fosterforeldre blir det deres *jobb*, og det er ganske mange fosterforeldre som nettopp er frikjøpt grunnet barnets behov. I lov må man sikre ordninger som sikrer forutsigbarhet for de vanskelige situasjoner fosterforeldre da kommer i.

Det er fortsatt slik at fosterforeldre som er på uføretrygd eller sykepenger opplever avkortning av ytelsene grunnet at de er fosterhjem. Dette er også rammebetingelser som myndighetene må gjøre noe med. Se Fosterhjemsundersøkelsen 2023 pkt 3.13.

Norsk Fosterhjemsforening støtter forslaget om at rammevilkår til fosterhjem lovfestes, det må i tillegg være klageadgang på de individuelle skjønsmessige avgjørelsene.

Foreningen fremhever at når man lovregulerer ytelser og rett på tiltak, så vil det også måtte fattes skjønsmessige avgjørelser iht reglene, som må anses som enkeltvedtak. Disse vedtakene må og gis klageadgang som andre offentlige vedtak som gjelder utøving av offentlig myndighet og gjelder rettigheter. Foreningen går inn for at avgjørelser av betydning for rettigheter til barn og fosterhjem anses som enkeltvedtak og behandles iht reglene for dette. Fosterforeldre får klagerett. Det opprettes et eget konflikthåndteringsorgan ved samarbeidsvansker.

4.2.9 Kapittel 20 Institusjon

Forslag 64, Bruk av institusjon må begrunnes særskilt

Utvalget anser at det alltid skal gjøres en vurdering av om fosterhjem kan gi barn og unge den hjelp og behandling de trenger, og at det innføres et krav om særskilt begrunnelse i barneverntjenestens og nemndas avgjørelser hvis institusjonstiltak blir besluttet.

Foreningen stiller spørsmål ved et utgangspunkt om at barn alltid skal i fosterhjem. En del barn har behov som gjør at en fosterfamilie ikke er et velegnet og treffsikkert tiltak, men at barnets beste blir ivaretatt på en institusjon.

Foreningen erfarer at en del fosterhjem får barn som kanskje ikke burde vært plassert i en privat familie. Det er viktig at det gjøres gode vurderinger av hva som er forsvarlige tiltak. Det er en trend hvor man nedbygger institusjoner og plasserer barn med store behov i fosterhjem og uten at fosterhjemmet er sikret forsvarlig oppfølging.

Forslag 65, fosterhjem tilpasses barns behov for relasjon, omsorg og behandling

Norsk Fosterhjemsforening støtter forslag om at Bufetat får plikt til å tilby spesialiserte fosterhjem på anmodning fra kommunene. Videre at

ordningen med spesialiserte fosterhjem utvikles og utvides slik at de bedre dekker barns behov.

Foreningen peker på at bistandsplikt for Bufetat er ekstra viktig i en situasjon hvor kommunene ikke får anledning til å plassere fosterhjem direkte i hjem som har avtale med privat aktør, jf. forbud som trer i kraft i sommer.

Det er viktig å gi barn krav på spesialiserte tiltak, slik som spesialiserte fosterhjem. I dag kan det synes tilfeldig hvilke barn som kommer i ordinære fosterhjem, og hvilke i spesialiserte og på institusjon. Det er forskjeller i rammebetingelser og tiltak for å støtte opp om omsorgen som gis og tilbudet til barnet. Vi savner regler som angir hvilke barn som skal ha rett på hvilke tiltak.

Det er også viktig å lage tiltak som er kombinasjon av institusjon og fosterhjem, evt også fosterhjem som kan være to familier og dele på oppdraget. Det viktige er å finne stabile løsninger som svarer på barnets omsorgsbehov.

4.2.10 Kapittel 21 kontinuitet og familieliv for barn som ikke kan tilbakeføres til opprinnelige foreldre

Utvalget peker på at mange barn opplever strukturell offentlig omsorgssvikt i form av flyttinger og midlertidighet, og har flere forslag for å sikre barnet tiltak som ivaretar behovet for avklaring og kontinuitet.

Foreningen anser dette som et viktig kapittel som svarer ut utfordringer for mange barn som i dag bor i fosterhjem. Mange har bodd lenge i fosterhjem og lever i en uavklart situasjon. Det er maktpåliggende å skape forhold som gjør at de kan falle til ro og oppleve seg som en del av den familien de bor i, og ikke behøver å bruke krefter på annet enn å utvikle seg.

Forslag 70, Forplikte barneverntjenesten til å vurdere kontinuitet og familieliv for barn

Norsk Fosterhjemsforening støtter utvalgets forslag om lovregulering av en plikt for barneverntjenesten til å snakke med barn som er under omsorg om tilhørighet, kontinuitet og familieliv som et ledd i oppfølging av barnet. Det bør som foreslått, utarbeides retningslinjer og veiledning til bruk. Foreningen støtter forslag om at barneverntjenesten etter tre år skal ha plikt til å vurdere om barnets situasjon tilsier at det bør treffes vedtak som sikrer barnets behov for kontinuitet, tilhørighet og familieliv.

Tre år er lang periode i et barns liv, og utvalget åpner opp for at det også kan skje før. Vurderingen skal basere seg på barnets behov for kontinuitet og normalitet når barnet har sin tilknytning og tilhørighet i fosterfamilien.

Forslag 71, Ny ordning med oppvekstadsopsjon

Utvalget foreslår et nytt tiltak for å ivareta barnets behov for kontinuitet og tilhørighet som kalles oppvekstadsopsjon og som skal være et alternativ til adopsjon. Forslaget innebærer at foreldreansvaret flyttes fra foreldre til fosterforeldre. Dermed opphører fosterhjemforholdet. En forutsetning for dette er at gjenforeningsformålet er forlatt og det skal ikke være opprinnelige foreldres omsorgsevne og livssituasjon som vurderes, men barnets behov for kontinuitet i barndom og vern om sitt familieliv med fosterforeldrene. Fosterforeldre blir dermed verge for barna idet vergemål følger av foreldreansvaret. Omsorgsovertagelsen opphører, og det vil dermed ikke være mer rettslige prosesser. Det juridiske bånd mellom foreldre og barn består i forhold til arverett, odelsrett og statsborgerskap.

Iht forslag til lovregulering i § 5-12, skal nemnda vurdere om det skal være besøkskontakt mellom barnet og foreldrene, og mellom barnet og søsken, etter at vedtaket er gjennomført, dersom noen av partene har krevd det og fosterforeldre og barn over 12 år samtykker til slik kontakt.

Utvalget legger opp til at oppfølging fra barneverntjenesten kan skje i en overgangsperiode på to år, og deretter fortsette i særlige tilfeller med utgangspunkt i barnet og familiens behov.

Hva sier de 500 fosterhjem som svarte på brukerundersøkelsen om forslaget vedr oppvekstadsopsjon?

I brukerundersøkelsen til dette høringssvaret vedr forslaget oppvekstadsopsjon har fosterforeldre svart:

71.9 % er enig

23 % vet ikke –

5.1 % er uenig

Flere påpeker at de er helt avhengig av hjelpen fra barneverntjenesten både i forhold til oppfølging og økonomi. En god del fosterforeldre lurer på om dette kan bli et tiltak barneverntjenesten bruker for å spare penger i tider hvor kommunene har trang økonomi og leter etter innsparing.

I kommentarfeltet har fosterforeldre kommet med synspunkter. Flere hensyn trekkes frem av medlemmene som har svart, og nedenfor gjengis særlig innspill i forhold til behov for fortsatt hjelp og støtte:

- Fosterhjem er i enkelte plasseringer økonomisk avhengig av frikjøp. Min erfaring er at fosterbarnets utfordringer ofte trer frem i tenårene. Hvis barnet hadde utfordringer ift læring, tilknytning eller diagnoser forsterkes dette gjerne i tenårene. Tilknytning sjekkes ut samtidig som det er naturlig at fosterbarnet skal løsrive seg fra fosterhjemmet. Dette er en krevende prosess og det trengs ressurser både økonomisk og faglig for å kunne stå i dette.
- Høres fornuftig ut, men redd for at barnevernet vil presse dette frem for å overføre alle utgifter til fosterforeldre. Det er ofte en større belastning å oppdra et fosterbarn, noe som fortsatt bør kompenseres for med lønn og godtgjørelse.
- Vi har et barn som i utgangspunktet kunne vært adoptert. Men, pga svært store behov er vi redd vi setter både økonomisk og annen krav på oppfølging i en dårlig situasjon. Hadde det vært mulig å få støtte fra barnevernet med oppvekstadsopsjon hadde det vært det beste. Da tenker jeg til barnet er gammelt nok til å flytte ut som voksen.

- Er usikker på hva som skjer i de tilfellene fosterhjemmet og barnevernet er uenige om barnets hjelpebehov..
- Faren ved forslaget er at det blir en ny «lettvariant» som blir brukt i stedet for en ordinær adopsjon og som likevel på et vis opprettholder midlertidighet og usikkerhet for de rundt. Det bør fremheves i loven at det er ordinær adopsjon de fleste barn vil profitere på. Der ligger forskningsgrunnlaget. Barnets rett til å bli hørt også når det ønsker adopsjon, bør kanskje heller være et større tema, enn en ny adopsjonsvariant. Hvilke regler gjelder når / skal gjelde når barnet selv ber om adopsjon?

Hvilke tiltak ville de 500 fosterforeldre som svarte på undersøkelsen valgt om de kunne velge?

Vi stilte også et oppfølgingsspørsmål om hva fosterforeldrene ville valgt av tiltak dersom de kunne valgt henholdsvis adopsjon, oppvekstadopsjon eller fortsette fosterhjemsoppdraget som i dag:

44,8 % valgte å fortsette fosterhjemsforholdet,

25.4% valgte oppvekstadopsjon, og

13.8 % valgte adopsjon.

I Fosterhjemsundersøkelsen 2023 pkt 3.10.2. Adopsjon, har fosterforeldre svart på årsaker til at de ønsker å adoptere barnet, og grunner til at man evt ikke ønsker å adoptere barnet. Hensynet til fosterbarnets relasjon til sine foreldre var viktig årsak for mange som ikke ønsket adoptere, samt at barnet har omsorgsbehov som gjør at man trenger fortsatt hjelp og støtte fra barneverntjenesten, mm.

Foreningen anser at forslag om oppvekstadopsjon er et viktig forslag til nytt tiltak som vil bidra til at barn kan falle til ro og vite hvor det skal bo, samtidig som bånd til foreldre ikke kuttes. Ved at foreldreansvaret overføres på fosterforeldre, må det sikres at utfordringer for barnet av praktisk art elimineres, for eksempel tilgang til digitale tjenester og Bank ID.

Norsk Fosterhjemsforening støtter forslaget om oppvekstadopsjon, men slik at barnet og familien sikres samme oppfølging og støtte som tidligere. Vilkår for fortsatt bistand og oppfølging må fastsettes i lov. Det samme gjelder oppfølging etter ordinær adopsjon.

Det er imidlertid viktig at fosterfamilien fortsatt kan få samme støtte og hjelp fra barneverntjenesten, og at det ikke gjelder noen føring om begrensning på to år. Rett til bistand og oppfølging både økonomisk og faglig må derfor være en tydelig lovhjemlet rettighet. Det bør lovreguleres kriterier og tiltak, og individuelle avgjørelser som treffes må anses som enkeltvedtak som kan overprøves av overordnet instans slik at det ikke blir opp til den enkelte barneverntjeneste og saksbehandler om hjelp og støtte gis. Her bør man se hen til det som gjelder rettighetsfesting av rammevilkår og regulering av dette mens man er fosterhjem, jf. våre innspill til kap. 19.

Det er uklart hva et slikt tiltak vil bety for barnets rett til etterverns tiltak. Det bør være slik at barn fortsatt har rett til etterverntiltak selv om de har fått adopsjonstiltak.

Norsk Fosterhjemsforening anser det viktig at barnet fortsatt vil ha rett til ettervernstiltak ved en oppvekstadsopsjon. Det har jo også barn som ikke er flyttet ut av foreldrehjemmet, så lenge de har fått tiltak før de ble 18.

4.2.11 Kapittel 22, Ettervern for gode overganger til voksenlivet

Utvalget peker på betydning av ettervern og at mange ungdommer og unge voksne ofte ikke får den hjelpen de trenger fra barnevernet.

Forslag 77-81, ulike tiltak forslått mht ettervern

Utvalget foreslår god implementering av faglige anbefalinger om ettervern i barnevernsfaglig kvalitetssystem og videreutvikling av arbeidet med Grunnmodell for hjelpetiltak og oppfølgings og los funksjoner til ungdom. Utvalget foreslår også at Representasjonsordningen BRO bør gjelde i hele ettervernfasen frem til fylte 25 år. I påvente av en slik ordning gis ungdom som har bodd i tiltak utenfor hjemmet bistand av advokat når de nærmer seg 18 år.

Norsk Fosterhjemsforening støtter forslagene, men anser at utvalgets forslag ikke går langt nok i å sikre barna rettssikkerhet for at de får de tiltak de har krav på under ettervern. Økonomi blir ofte overordnet i ulike kommuner, og mange ungdommer sluses over på NAV ytelser. Det må klare lovhjemlede tiltak på ettervern samt tilstrekkelige bevilgninger for å sikre ungdommene rettssikkerhet på tiltak som hjelper.

Foreningen peker på at ettervern er siste mulighet for å hjelpe ungdom som i stor grad trenger støtte i overgangen til voksenlivet.

Dersom en BRO ordning etableres og fungerer, vil det være viktig slik at alle ungdommer i ettervern har en voksenperson de kan være trygge på og som ivaretar dem. En av foreningens fanesaker er ettervern, og det at alle barn skal ha noen som står på for dem. Fosterforeldre spiller ofte en viktig rolle i ettervernfasen for ungdommene som bor eller har bodd i fosterhjem. Mange unge i barnevernet trenger ekstra støtte og oppfølging i overgangen til voksenlivet. Fosterforeldre opplever imidlertid at barnevernet kan kutte sin støtte til oppfølging av ungdom og fosterhjem grunnet at barnet blir 18 år. Her fjernes ofte rammevilkår for deres oppfølging og bistand, til tross for at barnet har like store oppfølgingsbehov etter 18 som før. Vi anser det viktig at lovregulering av rammebetingelser for fosterforeldre også ivaretar dette punktet.

4.2.12 Kapittel 26 tilsyn kontroll og læring

Utvalget peker på at tilsynet og dagens kontrollordninger ikke fungerer tilstrekkelig som rettssikkerhetsmekanisme.

Norsk Fosterhjemsforening er enig med utvalget i at det kan stilles spørsmål ved om dagens tilsyns og kontrollordninger i tilstrekkelig grad er egnet til å avdekke og rette opp eventuell urettmessig behandling fra barnevernets side. Det som utvalget skriver om ubalanse i maktforhold mellom barneverntjenesten og barn og foreldre, gjør seg også gjeldende i maktforholdet mellom barneverntjenesten og barn og fosterforeldre.

Foreningen understreker at når utvalget ser behov for at barn og foreldre enklere enn i dag kan klage på beslutninger og handlinger gjort av barnevernet, så gjelder dette også for fosterforeldre og fosterbarnet. Det er grunn til å fremheve at mange barn bor langvarig i fosterhjem, ja en god del barn hele oppveksten. Muligheten for klage til Statsforvalter er begrenset. Det er som nevnt i dag ikke mulig for fosterforeldre å klage til Statsforvalter som en rettighetsklage, når hjelpetiltak inn i fosterhjemmet for fosterbarns behov ikke gis, eller endres vesentlig av barneverntjenesten. Dette fordi ytelse til oppfølging av barnets og fosterhjemmets behov er konstruert som en privatrettslig kontrakt – fosterhjemsavtalen – uten klageadgang, jf Fosterhjemsavtalens punkt 8.

Barneverntjenestens avgjørelser mht oppfølging og ytelse anses i dag ikke som enkeltvedtak med klageadgang til Statsforvalter. Dette har vi tidligere tatt opp med Barne- og familiedepartementet og venter en avklaring.

I tillegg, dersom fosterforeldre ønsker å klage på barneverntjenesten som en tilsynsklage, så risikerer de å komme i en vanskelig og utsatt situasjon, og forverring av samarbeidsforholdet.

Barneverntjenesten har stor makt, og kan si opp fosterhjemsavtalen og flytte barnet fra fosterhjemmet. Som nevnt, har fosterforeldre ikke automatiske klagerettigheter i slike saker. Det er viktig å styrke fosterforeldres mulighet til å klage uten at de derved er bekymret for barnets plassering og samarbeidsforholdet til barneverntjenesten.

Vi er kjent med at mange fosterforeldre ikke benytter seg av å kontakte Statsforvalter. Det er et viktig rettssikkerhetsaspekt at man som ledd i å sikre kontroll med barneverntjenestens oppfølging av barn og fosterhjem, fremmer fosterhjemmenes mulighet for denne rettssikkerhetsgarantien. Det kommer mange krevende saker inn til vår nasjonale rådgivningstelefon fra fosterforeldre, som trenger råd i forhold til utfordringer med sin barneverntjeneste og måte barn eller fosterhjem behandles. De opplever i dag at de ikke har noen de kan kontakte.

Fosterhjemsutvalget foreslo et klageorgan ved samarbeidsvansker mellom fosterforeldre og barneverntjeneste. Dette gikk ikke departementet videre på i fosterhjemsstrategien. Det er stort behov for tiltak som bidrar til å løse samarbeidsvansker, og få til overprøving av urimelige eller uriktige avgjørelser. Foreningen går inn for at Statsforvalter i større grad benyttes på

fosterhjemsfeltet til ivaretagelse av rettssikkerhet for barn i fosterhjem og fosterhjemmet. Saker som gjelder økonomi og tiltak iht fosterhjemsavtalen må kunne bringes inn.

Norsk Fosterhjemsforening

Tone Granaas
Generalsekretær

Marianne Oftedal
Fagansvarlig